Otthontalanul…
Tégy az emberért!

GYŐRI PÉTER:

"HAJLÉKTALANOK MENHELYE EGYLET"
AZ ELSŐ FŐVÁROSI HAJLÉKTALANÜGYI KEZDEMÉNYEZÉS

Kiadja:
Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei
Menhely Alapítvány

GYŐRI PÉTER

"HAJLÉKTALANOK MENHELYE EGYLET"[1]

AZ ELSŐ FŐVÁROSI HAJLÉKTALANÜGYI KEZDEMÉNYEZÉS

Megjelent: Esély, 1998/5.

[1] Ez a tanulmány részlet a készülő „Olvasókönyv a szegényügy - hajléktalanügy - lakásügy fővárosi történetéről" c. kötetből.
Irásomat a Menhely Alapitvány valamennyi dolgozójának és segitőjének ajánlom.

„De végre, ha a mai európai constellációk között azt akarjuk, hogy mi is betöltsük azon szerepet, azon hivatást, mely a művelt nemzetek családjában minket megillet, akkor oda is kell törekvésünket irányozni, hogy az egyesített főváros oly központját képezze szeretett hazánknak: melyben tudomány és művészet, ipar és kereskedelem, polgári és politikai erény, valamint minden jó s hasznos felé törekvés egyaránt honosuljon, oly központ, melyből minden szellemi mozgalom kiinduljon, mely a tiszta polgári erény, az igaz hazafiság és műveltségnek egyrészt, más részt pedig a hazai ipar és kereskedelem, s vagyonosságnak, mint az önállóság egyik biztosítékának, gyúpontja legyen, s mely eszerint biztos reményt, biztos kilátást nyújt arra nézve, hogy Magyarország fővárosa Budapest, mielőbb a világvárosok sorába emelkedjék...” (Zajos helyeslés)[2]

Ráth Károly, a főváros első főpolgármestere beiktatáskori beszéde 1873. októberében

„A főváros szegény lakói közt - mint általánosan tudva van - az ínség, nyomor mind nagyobb mérvet ölt. Itt lévén a tél, e nyomor - ha csak annak a könyör közbelépése gátot nem vet, még nagyobb áldozatokat fog követelni. Ez okokból kötelességemnek ismerem a Tek. Tanács figyelmét e körülményre felhívni és megkérni, miszerint gondoskodni kegyeskedjék arról, hogy a szegény nép a téli idő folyama alatt meleg tartózkodási helyen ha nem is ingyen, de olcsó áron naponta legalább egyszer meleg táplálékkal láttassék el.

Óhajtandó volna ugyan, hogy egy részről a jobbmódú polgárok és emberbarátok áldozatkészsége s másrészt a fővárosi hatóság hozzájárulása folytán, más nagy városok példájára rendszeres állandó népkonyha létesíttessék, de míg ez lehető lesz, a bajon addig is segíteni kell."

Patrubány Gergely, fővárosi tiszti főorvos javaslata 1874. novemberében

HAJLÉKTALANÜGYI HATÓSÁGI DILEMMÁK A VÁROSEGYESITÉS ÉVEIBEN

A városegyesítést követően - nem előzmények nélkül - hihetetlenül felgyorsul az urbanizáció folyamata: az építés, növekedés, városba áramlás tömeges jelenséggé változtatja mindazt, ami korábban csak fel-felbukkant a polgárosodás kezdeti, erőszakosan visszavetett szakaszában. Az 1860-as évtizedben 80 ezerrel, a 70-es években 90 ezerrel, majd a 80-as években már 130 ezerrel, s a 90-es években nem kevesebb, mint 230 ezer fővel gyarapodik a város népessége. A városegyesítést közvetlenül követő években a befektetések nagy része még a város „alapszerkezetének kiépítésére” irányul (körutak, sugárút, ipartelepek stb.), s ugyan ezzel párhuzamosan megkezdődik a bérházak építése is, azonban a lakásépítés csak némi késéssel kapcsol a népességnövekedésnek megfelelő sebességfokozatra.

[2] Majd **Jovicza Sándor** pesti polgár 500 forintot ad át az egyesités örömére, hogy a Szent István Betegsegélyező és Biztositó Segélyegylet ebből segitse a kolerajárvány által sújtott özvegyeket és árvákat.

	A szobák számának nettó szaporulata (új - lebontott)	A népesség nettó szaporulata	A népességszaporulat/szobaszaporulat hányadosa
1874 - 1880	10 ezer	74 ezer	7,4
1881 - 1890	48 ezer	136 ezer	2,8
1891 - 1900	130 ezer	227 ezer	1,7

Ekkor még az egy szobára jutó lakók száma átlagosan 4 fő felett van a városban: a városegyesítés évtizedében tovább nő a zsúfoltság, a lakásnyomor - bőven hagyva feladatot a következő évtizedekre is - az elkövetkező két évtized lakásépítési boomja azonban így is látványos. Hatósági, közhatalmi lakáspolitika, lakásügy nincs még, de a lakáskérdés már ott szerepel a gyakori politikai és publicisztikai témák között[3] Ezekhez számos adalékot szolgáltatnak az 187o. évi népszámlálás adatai, s a közfigyelmet erősíti a 70-es évek elején ismételten fellépő kolerajárvány is. A túlzsúfoltságot, mint járványügyi, közegészségügyi problémát *hatósági kiköltöztetésekkel* akarják megoldani. A város - nem először, s még nem is utoljára - járványbizottságot küld ki, mely előterjesztést készít a tanácshoz. „**Ebben rámutatott a bizottság a főváros területén lévő tömeglakásokra, azokra a tömegekre, akik emberhez nem méltó, s a legelemibb egészségügyi követelményeket is nélkülöző helyeken húzódnak meg és javasolja a túlzsúfoltság** *hatósági beavatkozás útján* **való megszüntetését. A túlzsúfolt és a** *járvány miatt közveszélyt jelentő* **lakásokból kihelyezettek részére szükséglakások, egész könnyű szerkezetű, gyorsan, s csekély költséggel felépíthető fabarakkok sürgős építését kérték."**[4]

VITA A BARAKKLAKÁSOKRÓL

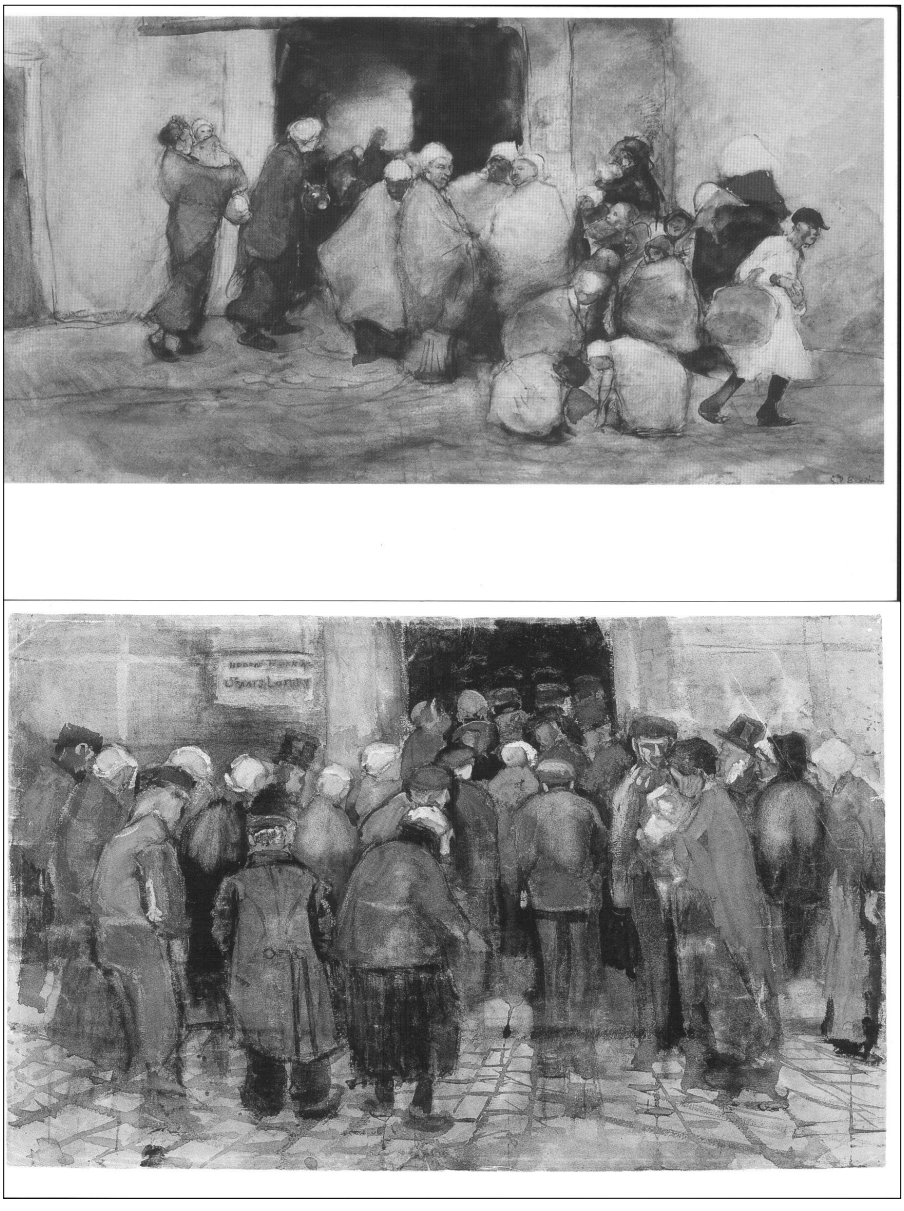
A **fabarakkok** körül rögvest fel is lángol a ***városépítészeti*** vita: a fővárosi középítményi bizottság tűzveszélyességre, közegészségügyi elégtelenségre hivatkozva élesen ellenzi e „megoldás" felvetését, miközben a járványbizottság az 1710-es években már a túlzsúfolt lakások megszüntetésére megoldásként szolgáló egykori fabarakkokra hivatkozik. Csatasorba áll a barakkok létesítése mellett az akkori nagyvállalkozók egy része is: befolyásos gyártulajdonosok egy csoportja közös proklamációt intéz a város közgyűléséhez 1872-ben a *„fabarakkok haladéktalan felállítása"* érdekében. Álláspontjuk szerint, ha a hatóságok a zsúfolt lakásokat - közegészségügyi eljárásként - kiürítik, anélkül, hogy **„a tömegeknek jól felépített és megfelelő gondozás alatt tartott barakklakásokba"** való elhelyezéséről gondoskodna, akkor a szegények **„a világ négy tája felé mennek szét és mi, kik napszámosok nélkül meg nem élhetünk, kénytelenek leszünk vagy üzleteinkkel egészen felhagyni vagy azokat aránytalanul leszállítani, s a jelenleg foglalkoztatott népességet koldusbotra juttatni."**[5]

---

[3] **Hoffmann Pál** interpellációja a parlamentben "A Budapesten felmerült lakáshiány és lakásdrágaság elhárítása tárgyában"
Idézi **Schuler Dezső**: A hajléktalanság kérdése a székesfővárosban. Statisztikai Közlemények, 76.köt., 1935.

[4] **Schuler** i.m.

[5] **Schuler** i.m.

Pest város közgyűlése azonban - nem kis vitát követően - úgy határoz ekkor, 1872-ben, hogy inkább a már meglévő ilyen barakkokat is le kell bontani és a lakókat ki kell toloncolni.[6]
A vitában felmerül érvként - mint később aztán annyiszor -, hogy nem is az a baj, hogy ne lenne elég lakás, hanem az, hogy túl magasak a meglévő lakások lakbérei. A vitázók előtt ott lebeg - vágyott életformaként is, befektetési lehetőségként is - célként a polgári, urbanizált nagyváros képe, melybe nem illeszkednek ezek a „szabályellenes lakások", amelyek ráadásul csak újra fogják termelni - koncentrált formában - az egészségtelen lakásmódot, a közbiztonság problémáit.

A közgyűlés határozata 1872. decemberében a barakklakások kérdésében[7]
„A középitési bizottság kimeritő és indokolt előterjesztéséből azon meggyőződéshez jutott a közgyűlés, hogy a kolerajárvány ügyében működő bizottság azon javaslata, miszerint a

[6] Messze vezetne itt annak az - ugyan igen tanulságos - politológiai-szociológiai elemzése, ahogy a különböző befolyásos és egyben döntéshozó csoportok érdekei, a gyártulajdonoké, a háztulajdonosoké, az épitési vállalkozóké megjelennek és összecsapnak a városépitészeti, közegészségügyi és egyéb célok, eszmék, érvek formájában. (Lásd ehhez: **Vörös Károly**: Budapest legnagyobb adófizetői, Budapest, Akadémiai Kiadó,)
[7] 1872. évi 43.627/VI.sz. kgy. határozat a barakklakásokról.

munkásnép az általa lakott fészerekből és egészségtelen lakásokból kiköltöztessék és faalkatú, ideiglenes lakházakban elhelyeztessék, célhoz nem vezetne, mert egyrészt tagadhatatlan, hogy a tapasztalt bajok, nevezetesen a szabályellenes alkatú épitmények lakásul használása és túltömése nem annyira a megfelelő lakások hiányában, mint azoknak felcsigázott árában és a munkásosztály azon sajátságos szokásában keresendő, melyszerint az ily szabályellenes épületekben előszeretettel olcsó éjjeli lakást keres, másrészt szintoly bizonyos, hogy a kivánt cél ily ideiglenes lakházak építése által azon oknál fogva sem érhető el, mivel a kb. 3o.ooo-re tehető munkásegyének számára, kikről gondoskodni kellene, s az ily lakházak emelése - eltekintve a rendelkezésre nem álló nagy költségektől - az előrehaladott téli idényben sikerrel már ki sem vihető lenne.(...)

Ezen fontos körülményeken felül azonban különösen azon fő ok tekintetbe veendő, hogy a kolerabizottság által inditványozott ideiglenes faalkatú lakházak emelése nemcsak a fennálló épitési rendszabályokkal ellenkezik, hanem egyúttal épen egészségügyi szempontból az ellenkező eredményt szűlné s a város meginditott szépitését és szabályozását évekre elhalasztó és akadályozó oly telepet léptetne életbe, mely tűzveszélyes, s az ott összegyülendő gyülevésznép által közrendőri szempontból felügyelet alatt alig tartható s külön rendőri osztály szervezését igénylő veszélyessége miatt tűrhető nem lenne.(...)

Mindezeknél fogva a közgyűlés a kolerajárvány ügyében működő bizottság javaslatát elejti s a középitési bizottságnak a baj orvoslására előterjesztett javaslatát, mely szerint a fennálló szabályellenes lakások, nevezetesen: fészerek, kunyhók, pincék és egyéb ideiglenes tanyák, egészségtelen és lakókkal túltömött helyiségek kiürittessenek, illetőleg lebontassanak, melyszerint továbbá foglalkozás nélkül itt tartózkodó egyének eltoloncoltassanak, végül a bűzös és tűzveszélyes gyárak és üzlettelepek számára a József- és Ferencvárosi kültelkeken kijelölt, nagyobbrészt a város tulajdonát képező terület mielőbb szabályoztassék és utcák kihasittatván, megnyittatván, járható állapotba helyeztessenek, egyúttal pedig egy nagyobb terület gyártelepekre kihasittassék és elárvereztessék - elfogadja, de az e határozat végrehajtására nézve, tekintettel a téli, zordon időre s a Pesten tapasztalt munkáshiányra azt rendeli, hogy ezen intézkedések óvatosan - a munkásosztály megkimélése s csak a szükség által parancsolt kiterjedésben is megkívánható szigorú ellenőrzés mellett - a rendőrség által foganatosittassanak."

Ezzel a kérdés hivatalosan egy időre lekerül a napirendről, legközelebb akkor találkozunk vele, amikor a feszültségek már utcai atrocitásokban törnek ki, közel tíz év múlva. Az elkövetkező negyed század alatt, miközben ténylegesen felépül a megálmodott világváros, számtalan vita lezajlik lakásügyben, több igen magas színvonalon kidolgozott lakáspolitikai koncepció, szabályozási terv majdnem (de csak majdnem) megvalósul[8], áttörés azonban csak nem következik be arra vonatkozóan, hogy ténylegesen

[8] Ezek közül kiemelkedik **Neményi Ambrus** tervezete: Jelentés a budapesti lakásügy tárgyában. A Fővárosi Lakbizottság megbízásából, Budapest, 1883., valamint A Központi Járványbizottság jelentése az 1892-ik évi koleráról, Budapest, 1893, Pesti Könyvnyomda Rt., illetve **Gerlóczy Károly** koncepciója: Előterjesztés a Budapesti Lakásviszonyok rendezése tárgyában. A Lakásügyi Bizottság megbízásából, Budapest, 1893. (Lásd ezekről: **Győri Péter**:Olvasókönyv a szegényügy - hajléktalanügy - lakásügy fővárosi történetéről. Megjelenés alatt.)

mit is kellene tennie a közhatalomnak a tömeges lakásnyomorúság megszüntetése érdekében. Most azonban nem merészkedünk e számtalan jobbító szándékú - de soha, vagy alig-alig megvalósult - lakásügyi eszme és terv dzsungelébe, hanem egy életképesnek bizonyult civil kezdeményezéssel ismerkedünk meg röviden.

A "HAJLÉKTALANOK MENHELYE EGYLET" ALAPITÓINAK ALAPELVEI

"Az újkori nagyváros rohamos fejlődése, nagyszerű ipartelepeivel, gyorsan növekedő munkáslakosságával és abból kiváló proletariátusával az elemi szükséglet sürgősségével *új* intézmények megalkotását követelik, melyek a naponta felmerülő új bajokon segíteni hivatvák.
A közönségnek ezen újszerű és gyakran ijesztő tünetekkel szemben bizonytalan és tévedező tekintete mindig a hatóságokra irányul, melyeket a bajokért felelőssé teszen és melyektől gyors segítséget követel.
A hatóság teljes céltudatosságának és ügybuzgóságának daczára gyakran lehetetlen a közvetlenül és nagy terjedelemben mutatkozó bajokat azonnal elhárítani. A lényegükből folyó conservativismus, fontos kamerális és administrativ szempontok által korlátozva, intézkedésükért való felelősségüktől vezéreltetve, a hatóságok hosszadalmas tanulmányokon, referátumokon és tárgyalásokon kényszerülnek keresztülmenni, mielőtt intézkedhetnek, *cselekedhetnek,* hisz a legjobb intenciókból eredt, elhamarkodott vagy elhibázott intézkedéseik szintúgy bűnül rovatnak fel nekik, mint esetleges mulasztásaik. Daczára ennek törvényhatósági és végrehajtó testületek buzgón törekszenek a szenvedő osztályok sorsán javítani. Az újkori tudomány minden vívmányával felszerelt kórházak, szegény-, sinlő- és árvaházak sat. építettnek mindenfelé és a nagyváros nyomorának enyhítésére czélzó intézmények összességét gyarapítják.
Az *állam* és a *város* híven osztozkodnak a szegényebb osztályok sorsáról való gondoskodás nagy feladatában. De erejük és képességük elégtelennek mutatkozik egy további tényező, a *társadalom* közreműködése nélkül. A társadalom, melyet czikkelyek nem kötnek, melyet felelősség nem korlátoz, élénk jótékonysági impulzusának közvetlenül adhat kifejezést, eleve megállapított rendszerhez nem kötve, azonnal életbeléptethet oly intézményeket, melyek az újonnan mutatkozó bajokat - akár állandóknak, akár időlegeseknek mutatkoznak is azok - elhárítani, vagy legalább enyhíteni hivatvák. A társadalomnak nem kell mérlegbe vetnie a *szükségest*, a *kívánatosnak* és *hasznosnak* ellenében, szabadon nyújtott eszközeivel a legközelebb eső szükségletnek tehet eleget.
Az államnak feladata bölcs, céltudatos, tüzetes ismereteken és helyes elveken alapuló sociális politika útján századunk nagy ügyét vinni. (...)
A nagyvárosoknak, a művelődés és vagyon, de egyszersmind a legnagyobb nyomor központjainak hatóságai állandó intézmények megteremtése, fenntartása és kiképezése által hivatvák a sociális főbaj ellen küzdeni. Mint minden mélyen fekvő betegségnek azonban, így ennek is különböző és változó alakban mutatkozó *káros tünetei* vannak, ezekkel szemben a társadalom kötelessége gyors és elegendő segítségről gondoskodni, hacsak ideiglenes módon is, addig, míg a hatóság az új intézményt rendszeresített kezelési ágai közé besorozhatja.
A hatóság támogatása és a közönség áldozatkészsége nem is marad el, de ezeken kívül és elsősorban szükséges a kezdeményezés erélyessége czélszerű intézmények megalkotásához és kitartó munkásság azoknak fejlesztésében.
A "Hajléktalanok Menhelyé"-nek története ily szerencsés kezdeményezés képét nyújtja, legszerényebb alapon, számba nem vehető csekély eszközökkel alapíttatván, úgyszólván önmagából fejlődve, éveken át nesztelen, alig észrevett tevékenység színhelye volt, míg végre az évek során át gyarapodott eredmények összege az általános elismerést vívta ki. Ezen percztől kezdve az *egylet* a kívánatos gyorsasággal növekedett és a tekintetes fővárosi tanács pártolása, úgymint a fővárosi közönség jótékonysági hajlama által felkarolva,

első rangú humanitárius intézetté vált, fényes példájává a hatóság és a társadalom karöltött működésének."[9]

A KEZDETI, KISÉRLETI ÉVEK

1876. jan. 27-én, egy hideg téli estén Feszty Adolf építész egy kisebb baráti társaság (egy "asztaltársaság") körében kezdeményezi menhely létesítését a **„nyugot nagy városaiban hajléktalanok számára létező"** példák alapján. A berendezésre szükséges pénzt, 9oo Ft-ot ott helyben összeadják (megelőlegezik). A működtetés költségeit - úgy gondolják - majd a beszedett szerény hálódjak fedezik. **"Az ingyenesen nyújtott éjjeli szállás magasabb fokú jótéteménynek látszott ugyan, mindazonáltal hálópénzek beszedése határoztatott el és pedig nemcsak a pénzügyi *szükségre* való tekintettel, hanem azon indokból is, hogy a *szegényeket*, nem pedig a *munkakerülőket* kell támogatni, néhány krajczárra rúgó hálópénz megszerzése által az éjjeli menhely könyöradományból méltányos áron vásárolt viszontszolgálattá vált. Ily módon a menhely a moralitást jobban szolgálta, mint határt és különbséget nem ismerő jószívűséggel."[10]**

Az ötletet követő három hét múlva, **1876. febr. 19-én** az ***Akácfa u. 24***. alatt meg is nyitják a menhelyet. Ez áll a felügyelő lakásából, két hálóteremből, összesen 23 ággyal, valamint egy mosdó- és öltözőhelyiségből. Az első menhely hamar szűknek bizonyul, de „egynéhány nemeslelkű emberbarát adakozásából" gyorsan összegyűlik annyi forrás (1621 Ft), hogy a következő télelőn egy nagyobb helyiségcsoportot lehessen kibérelni (évi bére 600 Ft) erre a célra.
1876. nov. 1-én a ***Stáhly u. 6***. alatt egy, már 45 ágyas menhelyet rendeznek be bérelt helyiségben. Ha tüzetesen megvizsgáljuk a kezdeményezés első éveinek anyagi hátterét, akkor azt találjuk, hogy az első nagyobb adományokat igen szerény adakozás követi (1876.: 1621 Ft, második év: 160 Ft, harmadik év: 286 Ft, negyedik év: 380 Ft), s bizony a Stáhly utcai menhely berendezésére-működtetésére kamatos hitelt is fel kell venni (megjegyezzük: erre lehetőség is van). Számításba véve a mérsékelt működtetési költségeket, a hitel-visszafizetést és a befolyó szerény hálódíjakat, biztosítani tudják - ugyan igen alacsony szinten - a folyamatos likviditást. A főváros is juttat eseti módon 100 Ft támogatást, ezzel együtt „éppen hogy" működik három éven keresztül ez a 45 férőhelyes intézmény. Továbblépésre, bővítésre ilyen anyagi háttérrel gondolni sem lehet. Amint azt Köchlin Ödön, a Feszty-féle társaság éveken keresztül legaktívabb tagja (az Egylet első elnöke) vallja: **„a menhely csak néhány évi sikeres működés és az**

Házirend és szolgáltatások

"A látogatók szívesen alárendelték magukat a rend és tisztaság fenntartására hivatott szabályoknak, 8 krajczár lefizetése fejében tiszta törülköző kendőt, egy pár papucsot és egy jegyet kaptak, melynek száma azon rekesz számával egyezett meg, melyben kalap s lábbeli az éjjelen át őriztetett. A felvett egyén a fűtött s szellőztetett hálótermek egyikében egyszerű szalmazsák-, párna-, s terítővel felszerelt ágyat talált, mely felett alkalmazott polczon ruháit elhelyezhette. Utasították továbbá arra, hogy egy melegített vizet tartalmazó kádban lábát, a víz-vezetéki medenczében pedig arczát s kezét megmossa."[11]

[9] **Podmaniczky Frigyes - Neuschloss Ödön**: A menhely története. In.: Emlékirat a Hajléktalanok Menhelye c. egylet Alföldi-utczai menházának megnyitása alkalmából, Budapest, 1888., Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája.
[10] **Podmaniczky - Neuschloss**: i.m.
Csak megjegyezzük, hogy a fizetendő hálódijak itt valóban rendkivül alacsony, jelképes összeget tettek ki, s ennek fényében figyelemre méltó distinkció, hogy a nyújtott segitség ne „könyöradományként", hanem vásárolt szolgáltatásként tűnjön föl.
[11] **Podmaniczky - Neuschloss**: i.m.

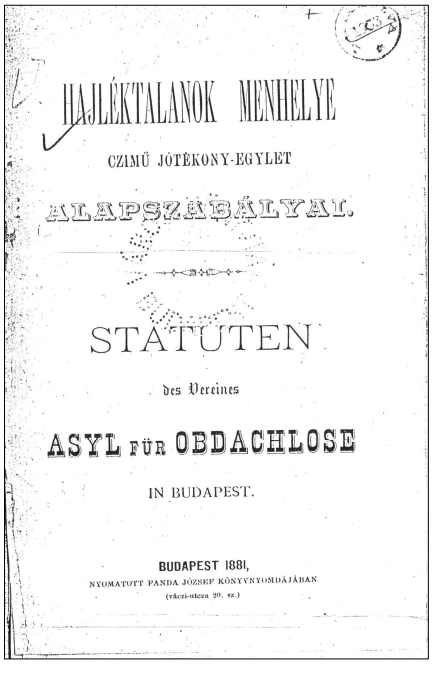
erre való hivatkozás folytán leendett jogosítva az intézmény állandósítása érdekében a fővárosi közönség jótékonyságához folyamodni."

AZ INTÉZMÉNYESÜLÉS, STABILIZÁLÓDÁS, NÖVEKEDÉS SZAKASZA

Ez a négy éves kísérleti szakasz akkor zárul le, amikor **Neményi Ambrus** újságíró (néhány év múlva fővárosi képviselőként az első, igen magas színvonalú lakáskoncepció elkészítője) meglátogatja az addig a polgári közönség előtt lényegében ismeretlen menhelyet **„s néhányszor jelen volt a vendégek felvételekor, tanúja volt a felvett egyének hálás megelégedésének és a helyszűke miatt visszautasítottak fájdalmas felkiáltásainak. Ezen megindító jelenetek hatása alatt irt egy újságczikket, mely 1879. deczember 16-án zérus alatti 16 foknyi hidegnél a "Pester Lloyd" hasábjain jelent meg."**[12]

A cikk egy csapásra ismertté teszi a kezdeményezést, s hatására rövid időn belül igencsak tetemes summa gyűlik össze az adományokból: 7400 Ft, ami a Stáhly utcai 45 férőhelyes menhely közel három éves működtetési költségének felel meg. De másféle felajánlás is érkezik: Hatvani-Deutsch Bernát ingyenesen átengedi egyik bérháza egy helyiségét, melyben a cikk megjelenését követő harmadik héten, **188o. jan. 7-én,** a ***Nádor u. 86***. alatt megnyitnak egy 43 ágyas, egytermes fiók-menhelyet. Ez a menhely ugyan „kiszolgálja" ezt a telet, de még azév tavaszán be is zár. Viszont a megnövekedett anyagi bázis és közfigyelem talaján a korábbinál jelentősebb tervek születnek. Ehhez viszont már elkerülhetetlen az addigi tisztán „polgári kezdeményezés" formalizálása, egy új szervezet létrehozása.

HAJLÉKTALANOK MENHELYE
CZIMŰ JÓTÉKONY-EGYLET
ALAPSZABÁLYAI.
STATUTEN
des Vereines
ASYL FÜR OBDACHLOSE
IN BUDAPEST.
BUDAPEST 1881,
NYOMATOTT PANDA JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
(váczi-utcza 20. sz.)

188o-ban készíti el a "menhely bizottság" (vagyis az addigi kezdeményezők és közbeni csatlakozók) a „Hajléktalanok Menhelye czimű Jótékony-Egylet" Alapszabályát (magyarul és németül: Statuten des Vereines Asyl für Obdachlose in Budapest), melyet dec. 9-én hagy jóvá a belügyminiszter, de az alakuló ülést csak 1881. dec. 11-én tartják[13]. A választott forma tehát nem az, hogy valamelyik kezdeményező alapítványt tesz, hanem a mai egyesületnek megfelelő forma: nyilvánvalóan azért, mert így az adományozók köre jobban bővíthető, ők az adománnyal együtt tagságot nyerhetnek, ez hosszabb ideig folyamatosan „megtartja" az adományozókat a kezdeményezés mellett, s - mint látni fogjuk - az alapítvány-tétellel is összekombinálható e forma.

---

[12] **Podmaniczky - Neuschloss**: i.m.

[13] (Zárójelben: 110 év múlva, 1990. januárjában hoztuk létre - hosszú történelmi szünet után az első - hajléktalanellátó civil szervezetet, a Menhely Alapitványt. Először a Hajléktalanokért Társadalmi Bizottság Helyzetjelentéseiben adtunk hirt elődeink kezdeményező készségéről.)

Hajléktalanok Menhelye czimű Jótékony-Egylet Alapszabálya
(részletek)

I. FEJEZET

Az egylet neve, székhelye és czélja.

**1.§. Az egylet neve „Hajléktalanok menhelye”,
székhelye Budapest és czélja:**

**a) menhelynek felállítása és fenntartása, hajléktalanok időleges elhelyezése, esetleg étkeztetése czéljából Budapesten, továbbá
b) ily hajléktalanok részére lehetőleg kereset források nyitása.**

Az egylet vagyona

2.§. Az egyleti czélok valósítására szolgálnak:

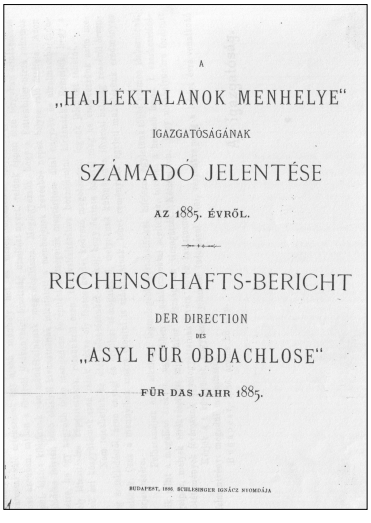
**a) a hajléktalanok menhelyének alapítói által az egyletnek átengedett törzsvagyon és annak jövedelmei,
b) az egyleti tagok járulékai,
c) az alvóhelyek használatáért beszedendő illetékek, melyeknek nagyságát az igazgatóság határozza meg, (mely azonban 12 krnál többet egy alvóhelyért ki ne tegyen)
d) adományok, hagyományok, alapítványok stb.
e) hatósági engedélylyel történendő gyűjtések, továbbá hangversenyek, tánczvigalmak s hasonlók jövedelmei.
Az egylet vagyona és jövedelmei csakis egyleti czélokra fordíthatók és semmi szín alatt egyes egyleti tagok javára el nem használhatók.(...)
Az adományozók nevei az általuk alapított ágyakon lesznek kitüntetve.”**

Részletesen szabályozzák az egylet főbb szerveit (közgyűlés, igazgatóság, igazgató választmány, ellenőrző felügyelő bizottság), ezek és a tagok jogait, az eljárások rendjét. Ezek közül kiemelném az igazgatóság hatáskörének szabályozását, mely szerint az igazgatóság dönt az ingatlanok adás-vételéről, a bérleti, építési, s hasonló szerződésekről, új „menhely-fiókok” felállításáról, bezárásáról, bővítéséről-csökkentéséről, jogi ügyek vezetéséről, teherrel járó adományok elfogadásáról, a menhely házirendjéről, annak módosításáról, a 300 Ft-nál nagyobb összegű kifizetésekről, a végrehajtó szervek és menhely-felügyelők megválasztásáról, a vagyon mérlegről, éves beszámolóról, az alvóhelyekért beszedendő használati díjról, az alkalmazottakról és azok illetményéről. Az igazgatóságnak minden negyedévben egyszer üléseznie kell.
Az igazgatóság a maga kebeléből egy évre - az egylet végrehajtó szerveként - igazgató választmányt választ, melynek egy elnöke, két alelnöke van, valamint a jegyző, a pénztárnok, a könyvvivő, a gondnok és a jogtanácsos. Az elnök dolga többek között **„szavazati egyenlőség esetén szavazatával dönt, az egyleti pecsét és bélyegző jó helyen tartásáról gondoskodik, nála van az egylet főpénztárának ellenzáró kulcsa, ügyel arra, hogy az igazgatóság által kellő pénztár-rovancsolások tartassanak, s minden hivatalos iratot, valamint minden fizetési utalványt is aláírásával ellát.(...)
Menhely-felügyelők: Az igazgatóság az összes tagokból mindig egy évre, megfelelő menhely-felügyelőt választ. A nők számára szolgáló osztály részére nők választhatók felügyelőknek. A felügyelők kötelezettséget vállalnak, hogy bizonyos estéken a felvételi időben a menhely helyiségeiben jelen lesznek, hogy a fölvételre és a házirend betartására**

felügyeljenek, s netán felmerülő nehézségeket, vagy panaszokat lehetőleg rövid úton elintézzenek, vagy pedig, ha kell, azokról az igazgató választmánynak azonnal jelentést tegyenek.(...)
Az összes egyleti közegek tisztségeiket díjtalanul teljesítik."

Sikerül kialakítani a kor normáinak megfelelő „társadalmi" (mai szóval civil) szervezeti formát. Ezek után az egylet közgyűlésének választott igazgatósága felügyeli a befolyt jelentős összegek kezelését, s nekikezdhet a bevált tevékenységek nagyobb léptékű megvalósításába.
A következő év azzal telik, hogy megpróbálnak a fővárostól egy megfelelő telket ingyen megkapni, melyre az adományokból most már egy nagyobb menhely építhető lenne. (Közben a tavasszal bezárt Nádor utcai, Hatvani-Deutsch-féle épületben 1881. telén ismét megnyitnak egy 34 férőhelyes fiók-menhelyet, s az egyleti pénzvagyon is szépen gyarapodik az adományokból, tagsági díjakból, ezek kamataiból.)

1882-ben, az addigi kezdeményezést elismerve a főváros a ***Rottenbiller u. 16-18.*** alatti telket ingyen az egyesület rendelkezésére bocsátja menhely építése céljából[14]. Az egylet egyik alapítója, Feszty Adolf ingyen elkészíti a tervrajzokat. Már több, mint 15 ezer forint van az egylet számláján, de még majdnem ugyanennyi összeg kellene a tervek megvalósításához. Ezért 10 ezer forint jelzálogkölcsönt vesznek fel a majdani épületre.
1883. nov. 1-én adják át az új, 130 férőhelyes „menházat", mely „**czélszerű beosztásánál fogva minden méltányos követelménynek megfelelt."**

A
„HAJLÉKTALANOK MENHELYE"
IGAZGATÓSÁGÁNAK
SZÁMADÓ JELENTÉSE
AZ 1885. ÉVRŐL.
RECHENSCHAFTS-BERICHT
DER DIRECTION
DES
„ASYL FÜR OBDACHLOSE"
FÜR DAS JAHR 1885.

Az új, erre a funkcióra tervezett, épített (s immár nem bérelt) menhely azonban megnyitásától kezdve szűknek bizonyul. Ugyanakkor a csendesebb kísérleti szakaszban összeszokott üzemeltetők (a menhely-felügyelőktől az alapítókig) gördülékenyen képesek működtetni nem csak a „menházat", hanem a létrehozott szervezetet is. Adakozó „tagokat" toboroznak, a sajtóban gyűjtéseket hirdetnek, s elnyerik most már a fővárosi önkormányzat folyamatos bizalmát is (mely az ingyen telekjuttatáson túl „rendes évi segélyt" is nyújt az egyletnek). Itt csak utalásszerűen tudjuk megemlíteni, hogy ekkor (1883-ban) teszi le a döntéshozók asztalára *Neményi Ambrus*, immár fővárosi képviselő, az egylet egyik alapítója, igazgatóságának tagja a város első lakáskoncepcióját, melyben - egyebek mellett, kiegészítő intézményként - részletesen taglalja a hajléktalanok ellátására szolgáló menhelyek szükségességét, szabályozási, működési módját. Az egy külön történet, ahogy e Neményi-féle lakáspolitikai tervezetből semmi sem lett, kivéve éppen az, hogy a fővárosi döntéshozók egyetértenek abban, hogy ilyen menhelyekre valóban szükség van. Ezt fejezik ki a továbbiakban „rendes évi segélyeik" formájában. Bizony a mai hazai viszonyok felől visszatekintve elgondolkodtató, hogy a polgárság, a város milyen jelentős (mondhatni prominens) szereplői vállalnak gyakorlatilag is aktív részt ezen hajléktalanokkal foglalkozó szerveződés munkájában, s nyilvánvaló, hogy befolyásuknak is köszönhető a közhatalommal kialakuló partneri jó viszony.

[14] Ekkor kezd beépülni ez az - akkori viszonyok között - külvárosi terület. Áll már a közelben a Szegényház téren az Erzsébet Szegényház (ma kórház), az Országos Kisdedóvó Képezde, az Izraelita Siketnémák Intézete (ma Gyógypedagógiai Főiskola), az Erzsébet Leány Árvaház

Az 188o-as években az igazgatóságban ott találjuk a városépítés és a kialakuló kapitalizmus olyan kiemelkedő alakjait, mint például **Hüttl Tivadar** gazdag porcelánkereskedőt, **Neuschloss Ödön** faárugyárost, **Feszty Adolf** és **Quittner Zsigmond** építészvállalkozót, **Gundel János** vendéglőst, **Fuchs Gusztáv** dohánygyárost, **Rózsavölgyi Manó** zene- és könyvkereskedőt, **Neményi Ambrus** újságírót. Az igazgatóság elnöke pedig ezekben az években **Podmaniczky Frigyes báró,** aki 1861-19o5. között országgyűlési képviselő, 1873-1905. között a Fővárosi Közmunka Tanács elnöke, az MTA tagja, 1875-1885. között a Nemzeti Színház és az Operaház intendánsa.

A gondos gazdálkodás egyébként ebben az időben azt jelenti, hogy az egylet tőkéjét kamatokkal gyarapítják, ahhoz lehetőleg nem nyúlnak, s az adományokból, hálódíjakból fedezik a folyó kiadásokat, sőt az „amortizációt" is: **„a megmaradt 990 frt 33 kr. összegű kezelési felesleg a berendezés koptatása által szükségessé vált leírásokra használtatott."[15]**

Hajléktalanok menhelye a Rottenbiller utcában
Cserépy Árpád rajza, Vasárnapi Újság, 1886

Néhány év alatt azonban a város gyors fejlődése már elérte a menhely környékét és **„a Rottenbiller-utcza rohamos fejlődése folytán több oldalról kívánatosnak jeleztetett a menhelynek kevésbbé népes helyre való áttétele."[16]**

Az egylet vezetői nem ragaszkodnak az alig néhány éve létesített intézményhez, **"azon esetre, ha egy nagyobb telep átengedése és építési költségeink megtérítése által nagyobb és alkalmasabb menhely létesítésére képesítetnénk, részünkről ezen terv valósításához hozzájárulni kívánnánk."[17]** Az egyleti hozzájárulás érdekében egy jelentős, 20.000 Ft-os újabb kölcsön felvételét is lehetségesnek látják. A főváros készséget is mutat a kialakult, a közérdeket szolgáló jó együttműködés továbbfejlesztésére, s úgy dönt, **"hogy az egyletnek két, az Alföldi utczában fekvő telket díjtalanul bocsát rendelkezésére, oly feltétel mellett, hogy ezen 38o ágy befogadására alkalmas menhelyet építtessen és saját költségén gondoskodjék annak felszereléséről és üzemben tartásáról."** Ugyanakkor a végzett tevékenység „kiemelt közhasznúságát" elismeri azzal is - s ez ritka abban az időben -, hogy **"az egylet részére 34 évre évi 5ooo frtnyi segélyt szavazott meg"[18].** Természetesen ez a döntés több szempontból is igen fontos. Egyrészt azt tükrözi,

[15] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1885. évről.
[16] 1881-ben a Rottenbiller utcában még csak 23 épületet találunk, összesen 1030 lakóval, 1891-ben már 48 épület áll itt, 2857 lakóval. (Lásd: **Thirring Gusztáv**: Budapest Fővárosa az 1901-ik évben, Budapest, 1904., Grill Károly Udvari Könyvkereskedése.)
[17] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1885. évről.
[18] **Podmaniczky - Neuschloss**: i.m.

lényegében annak a következménye, hogy a főváros - hosszú évek vitái, küzdelmei után - elfogadja azt, hogy a közhatalomnak is forrásokat kell szánnia a lakásproblémák oldására (de a menhelyeknél tovább még hosszú ideig nem jut), ugyanakkor ezt nem közvetlenül, hanem a „társadalmi segítség" intézményein keresztül gyakorolja. Másrészt ezzel nyilvánvalóan csökken az egylet függetlensége, bár céljai hosszú távon is egybeesnek a támogatást nyújtók céljaival. Gyakorlati oldalról pedig az évi 5ooo Ft támogatás az addigi évenkénti adományok összegének nagyságrendjével egyenértékű, viszont jó előre garantáltan kalkulálható, ami az akkori viszonyok között rögtön azt is jelenti, hogy banki hiteleket vehet fel az egylet.

Valójában, lényegében éppen erről van szó magánál a döntésnél is. Vagyis arról, hogy az újabb ingyen telken csak úgy tudná elkezdeni az építkezést az egylet, ha meglévő saját forrásait hitelekkel kiegészíti, ehhez, illetve ennek majdani törlesztéséhez viszont garantált forrásra van szükség. Erre szolgál a fővárosi 34 évi segély. (Egy szociális „project" pénzügyi konstrukciójáról van szó.) Hogy ne legyen olyan egyszerű, ez a konstrukció még tovább is bonyolódik azzal, hogy mégsem sikerül banki építési kölcsönhöz jutni, úgyhogy a főváros pótlólagos döntése értelmében a fővárosi nyugdíj-alap nyújt 76.2oo Ft hitelt 33 évi visszafizetéssel, melyet az évi 5ooo Ft-os támogatásból kell törleszteni. Ráadásul az ebből felépített Alföldi utcai épület a főváros tulajdona marad, akárcsak az ingyen „adott" telek. Hogy akkor mindezt miért nem csinálja maga a város? Mert úgy gondolják, hogy ez nem városi feladat, a lebonyolítás, beruházás sem, a működtetés pedig végképp nem.

1888. novemberére az ***Alföldi u. 6-8.*** sz alatti 38o ágyas menhely elkészül[19], s Podmaniczky báró ünnepi megnyitó szavaival megnyitják:

"Ezen ház, Tisztelt Gyülekezet, azoknak van szentelve, kiktől a sors ez emberi boldogságot is megtagadta, hivatva van menedéket nyújtani azoknak, kiknek nagy városunkban nincs hajlékuk, nincs saját ágyuk, asztaluk. Találjanak emez ügyefogyottak, kiket a balsors vagy saját hibájuk minden más segédforrástól megfosztott, hajlékot, a hol megdermedt tagjaikat melengethetik, emberi nyughelyet, melyen éjjel megpihenhetnek. Erősítse őket egy szerény tál étel, mindennapi súlyos és többnyire örömtelen munkájuk után. E barátságos helyiség, hol emberséges, szíves bánásmódban részesülnek, nyújtson nekik menedéket ama bajok, kísértések és veszélyek ellen, melyek a hajléktalant környezik."[20]

Ágyalapítványok

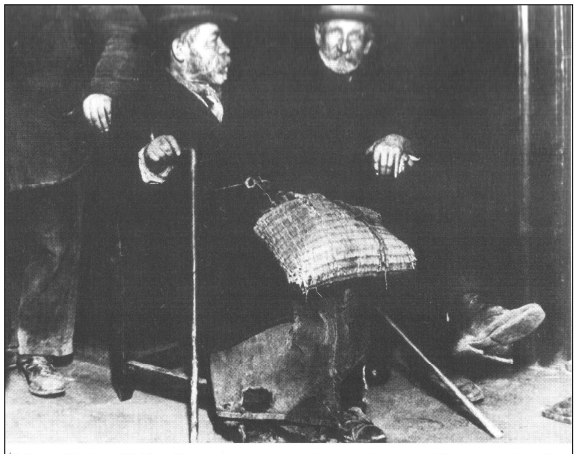
Az adományozók nevét egy-egy ágyon tüntetik fel. Az 188o-as években 5o forint hozzájárulás jelent egy-egy ágyalapítványt. Az 5o vagy 1oo forintos adományozók (ez az általános) között található például a:

Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank
Pesti Victória Gőzmalom
Budapesti Pincéregylet
Budapesti Korcsmárosok és Vendégfogadósok Társulata
Budapesti Kávéssegédeket Segélyző Egylet
Budapesti Kávések Társulata
Régi Hívek Szabadkőműves Páholya

Dreher Antal
Dessewffy Aurél gr.
Gorove László
Goldberger Sámuel
Gschwindt Mihály
Gundel János
Haggenmacher Károly
Károlyi Gyula gr.
Mechwart Endre
Podmaniczky Frigyes báró
Pollák Jakab
Wahrmann Mór
Zichy János gr.

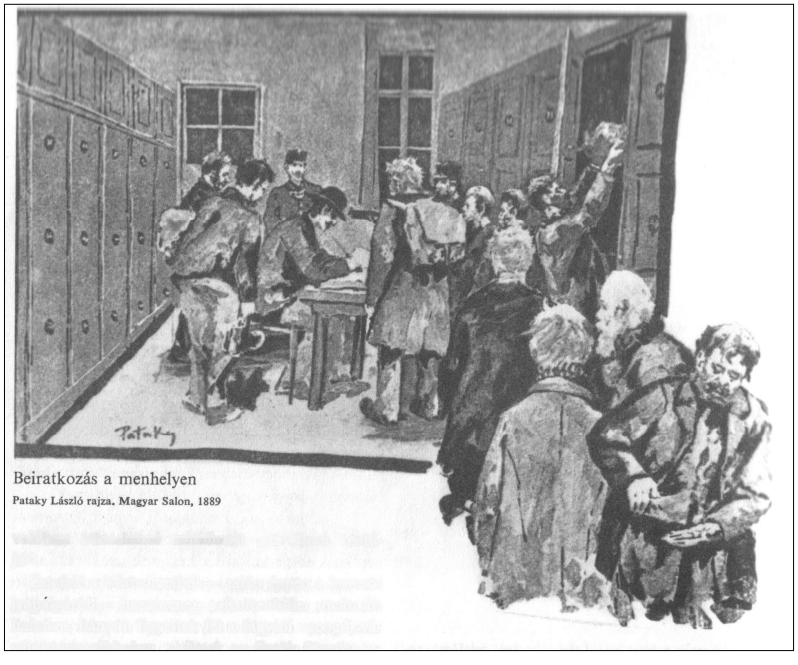
[19] 1997-ben ugyanebben az épületben rendeztük be, éles lakossági tiltakozások közepette - részleges felújítást követően - a főváros legutóbb létesült hajléktalan szállóját.

[20] Emlékirat a Hajléktalanok Menhelye c. egylet Alföldi-utczai menházának megnyitása alkalmából, Budapest, 1888., Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája.

Éjjeli menedékhely az Alföldi utcában
1932
Escher Károly felvétele
Magyar Nemzeti Múzeum
Történeti Fényképtár

Az ezt követő évtizedben lényegében ugyanilyen városi - egyleti közös konstrukcióban épül „menház” **1892**. decemberében a II. ***Szegényház utcában*** („a Szent János kórház mellett”, 144 férfi, 41 női férőhellyel, melegedő szobával, népkonyhával), és **1894**-ben a VI. ***Külső Váci út - Angyalföldi utcában*** („a régi vám előtt”, 361 férfi, 41 női férőhellyel, melegedővel, népkonyhával). Az egylet által működtetett négy menházban az 1890-es években összesen mintegy ezer ágyon tudják fogadni éjjelenként a hajléktalanokat. Ebből 100-120 ágyon nők alhatnak, de befogadják a velük együtt érkező gyerekeket is, bár ez utóbbit korlátozással: egészségügyi okokból egy felnőtt legfeljebb egy gyermeket vihet be.

Beiratkozás a menhelyen
Pataky László rajza. Magyar Salon, 1889

Ebben a szakaszban már nem tudják nélkülözni a város folyamatos támogatását, segítségét: **„Csak a mennyiben azokra ezentúl is számíthatunk, lehet reményünk egyleti működésünk eredményes terjesztésére.”**[21]

Egy ekkora hálózat üzemeltetése természetesen igen feszes gazdálkodást igényel. Ezen belül a városi támogatásnak, adományoknak, tagdíjaknak, kamatoknak a „fejlesztési, beruházási” kiadásokra, törlesztésekre kell fordítódniuk, míg a folyó működési bevételeknek fedezniük kell a folyó működési kiadásokat. A kiadások 14-14 %-a közvetlen bér és élelmezés, 34 %-a kezelési költség, 29 %-a karbantartás és 9 % marad a berendezések cseréjére, pótlására. Ez egészében éves szinten közel 19 ezer forintot tesz ki, s ezt kell fedeznie a folyó működési bevételeknek, amelyek lényegében a hálódjak.

[21]A „Hajléktalanok Menhelye Egylet” igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1885. évről.

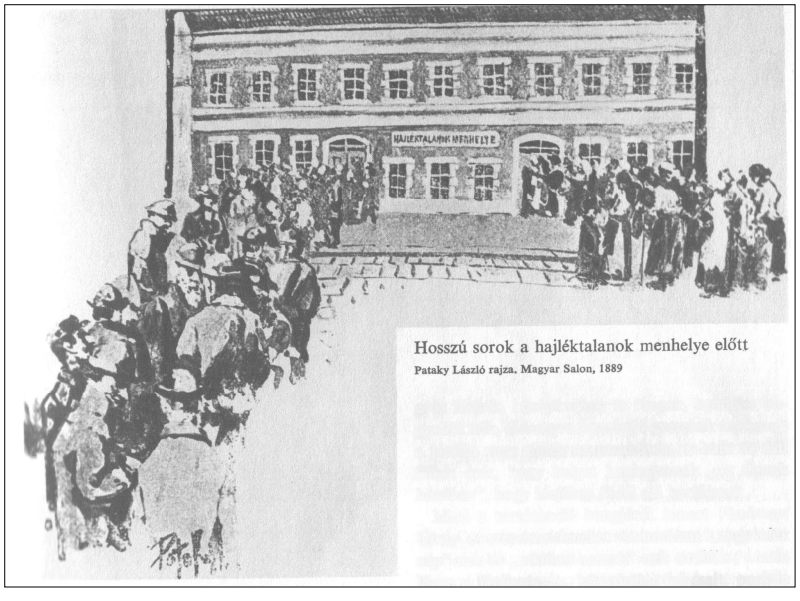
A hálódíjakat nem lehet emelni, sőt a közvélemény nyomására még csökkentik is: ez éveken keresztül 6 krajcár éjszakánként (bár az Alapszabály 12 krajcárban maximálta ezt az összeget). Ezért nagyon fontos anyagilag, hogy a férőhelyek mindegyike, minden éjszaka el legyen foglalva. Az ún. „telitettségre” igen érzékeny a szervezet. Például az 1898-as éves jelentésben szóvá tett, elriasztó rendőri razziákra vezetik vissza, hogy két év alatt a „forgalom” 15 %-kal visszaesett, ami komoly bevételkiesést okoz az egyletnek. Magam az okokat máshol keresném, de erről kicsit később.

Vendégeket zavaró rendőri razziák

“nagy sajnálatunkra jelentenünk kell, hogy a székesfővárosi állami rendőrség által menhelyeink körül ismételten megejtett razziák nagy mérvben elriasztották az azokban hajlékot keresőket. Úgy a saját, mint a fővárosi sajtó egyhangú felszólalása ezen - tisztességes vendégeinket is érzékenyen sújtó - eljárás ellen eredménytelen maradván, annak konstatálására szorítkozunk, hogy menházaink látogatása ... csökkent ...minek következtében üzemi bevételeinkben is ... kárt szenvedtünk.”[22]
Podmaniczky - Neuschloss

Mindemellett fenntartják azon szolgáltatásaikat, hogy téli időszakban egy-egy adag levest és kenyeret is osztanak (adományokból) a „vendégeknek” (ahogy ők fogalmazzák), karácsony éjjelén nem szednek hálódíjat, s rendkívüli esetben (5 %), alkalmanként ingyenesen lehet aludni egy éjszakára.
Közben gondot fordítanak az épületek folyamatos jó karban tartására, 1889-ben minden menházat kitataroznak, kimeszelnek, ezt a hatóságok folyamatosan és szigorúan ellenőrzik is. **"Menházaink állapota a székesfővárosi tiszti orvosok részéről gyakran felülvizsgáltatott és kifogástalannak találtatott."**

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚJABB FORMÁJA: AZ ELSŐ FŐVÁROSI LAKÁSÜGYI KÍSÉRLET, A KÉN UTCAI MINTA MUNKÁSLAKÁSOK

Hosszú sorok a hajléktalanok menhelye előtt
Pataky László rajza, Magyar Salon, 1889

Miközben a Menhely Egylet a fővárossal karöltve építi ki menház-hálózatát, aközben ezzel párhuzamosan nem csitulnak azok a „tűzoltó megoldást” kereső viták, melyek már az 1860-as, 70-es évek fordulóján a barakképítés körül föllángoltak. Az 1885-ös országos kiállításkor a városba özönlő tömeg számára bizony "könnyűszerkezetes épületeket", ideiglenes barakkokat emelnek, s ennek példája, mint a hajléktalanok elhelyezésére is gyors és olcsó megoldási módot nyújtó lehetőség folyamatosan napirenden van. Az 1886-os és az 1892-es kolerajárvány hatására 4-4 szükségbarakkot építenek, összesen 1462 férőhellyel. Ekkor készül Gerlóczy Károly vezetésével az 1892. évi Járványügyi Bizottság igen részletes jelentése, majd ennek folyományaként a Gerlóczy Károly alpolgármester nevével fémjelzett újabb nagyívű fővárosi lakáspolitikai koncepció. Ebből megint csak alig-alig valósul meg valami, illetve annyi mégis, hogy

[22] U.ott.

1894-ben 5 telepen újabb 16 barakképületet emel a város.[23] Mint korábban hivatkoztam rá, magam ezen szükségbarakkok üzembe állításában keresném azon okokat, amiért ezekben az években a 100 %-os telitettség alá csökken a Menhely Egylet meglévő menházainak igénybe vétele.
A Gerlóczy-féle (akárcsak a tíz évvel korábbi Neményi-féle) lakáspolitikai javaslatot és körülményeit itt most még röviden sem tudjuk ismertetni, jelen témánk szempontjából talán csak azt érdemes kiemelni, hogy a város döntéshozó testületeiben ekkorra megérlelődött, aktív beavatkozást (feladatellátást) sürgető lakáspolitikai szándékkal a központi kormányzat nem ért egyet, másfelől viszont a szabad piac szereplői sem jeleskednek abban, hogy - akár esetleges közhatalmi adókedvezményekkel ösztönözve - az alacsony keresetű munkásoknak lakást építsenek (az erre irányuló fővárosi pályázat is érdektelenségbe fullad). Így a város a lakáshelyzet kétségtelen feszültségeivel „magára maradva” próbál meg kitörési pontokat keresni.
Ebben a helyzetben áll össze az az elgondolás, hogy a Menhely Egylettel addig bevált menház-építési, -fenntartási konstrukciót adaptálják a lakásépítés, -fenntartás területére is, s ez talán reményt nyújthat arra, hogy más, piaci szereplők is belátják: lehetséges olcsó és megfelelő lakásokat építeni alacsony keresetű munkásaik elhelyezésére úgy, hogy az a fenntartással együtt ne legyen ráfizetéses. A korabeli elgondolás szerint tehát a közhatalomnak csak időlegesen kell, és akkor is csak közvetett módon beavatkoznia a lakáspiaci folyamatokba, utána a piac biztosíthatja - persze kedvezményekkel - a megoldást. Amint azt az 1896-os tanácsülésen kimondják:
"beállott annak a szükségessége, miszerint a munkásházak létesítésének ügyét a főváros maga vegye a kezébe, s így *munkásházakat maga a hatóság létesítsen*. Mielőtt azonban ebben az irányban a vonatkozó intézkedései megtétetnének, figyelemmel arra, hogy a Hajléktalanok Menhelye Egyesület menhelyeknek hatósági támogatás melletti létesítése és kezelése máris igen nagy tevékenységet és buzgalmat fejtett ki - tárgyalásokat folytatott az egyesülettel, minta-munkásház létesítése iránt, s e célra használat végett ingyenesen felajánlotta a IX. kerület Soroksári út és Kén utca sarkán fekvő telkét. E minta-munkásház létesítésével a főváros *példát kíván adni a magánépítkezésnek*, s azt hasonló házak felépítésére akarja buzdítani."[24]
Ezt követően a telket építésre átadják a Menhely Egyletnek, megállapodnak az építési tervekben, meghatározzák, hogy négy egyemeletes épületben 24-24 munkáslakás (szoba-konyha) épüljön. A lakások 36 nm-esek, két-két lakáshoz tartozik egy WC a folyosó végén, valamint épületenként két közös mosókonyha és egy mángorló helyiség. Az építés forrását a főváros biztosítja, a telek és az épület megmarad a város tulajdonában (és az egylet örökös használatában), az egylet pedig lebonyolítja az építkezést és folyamatosan ellátja a kezelés, fenntartás teendőit. Minderről természetesen igen részletes szerződésben állapodnak meg a felek, mely rendelkezik arról is, hogy a kezelési költségek levonása után a lakbérbevétel fennmaradó részét az egyletnek be kell fizetnie a fővárosnak (hogy az így törleszthesse a beruházáskori ráfordításait)[25].
Mint annyi más „szociális lakásépítési kísérlet” esetében a város történetének későbbi szakaszaiban, itt is az történik, hogy a beruházást követően kialakítandó lakbér bizony nem sikeredik olyan alacsonyra, ahogy azt előre eltervezték (pedig az Egylet olcsóbban építi meg a házakat a megadott keretösszegnél). Eredetileg heti 2 koronás lakbért terveznek (mely, ha a város nem ragaszkodna a jövedelmező megtérüléshez, még alacsonyabb is lehetne), végül heti 3 korona 76 filléres lakbért állapítanak meg, ami 195 koronás évi bérnek felel meg, s ez bizony a szoba-konyhás lakások piaci bérének

[23] A Központi Járványbizottság jelentése az 1892-ik évi koleráról, Budapest, 1893, Pesti Könyvnyomda Rt., illetve **Gerlóczy Károly** koncepciója: Előterjesztés a Budapesti Lakásviszonyok rendezése tárgyában. A Lakásügyi Bizottság megbízásából, Budapest, 1893.
[24] A budapesti munkáslakások kérdéséhez, Budapest, 1897, Hajléktalanok Menhelye Egylet, Pollak M.Miksa és társa Könyvnyomdájából.
[25] U.ott.

legfelső sávjába esik (az összeg a munkások átlagkeresetének 40 %-át teszi ki). Viszont az is igaz, hogy ezt a lakbért a fenntartók rögzítik, s miközben a piaci lakbérek folyamatosan emelkednek, néhány év múlva ezek a lakbérek már relatíve alacsonyaknak számítanak majd. A kezdeti relatíve magas lakbérek, valamint, hogy **"a munkáscsaládok eleinte idegenkedtek a házirend követelte fegyelemtől"** azt eredményezik, hogy néhány lakás még egy ideig üresen áll, illetve nagy a ki-beköltözés. De ezeken a kezdeti nehézségeken hamar túl esnek. Ugyanakkor igen-igen takarékos üzemeltetésről lehet csak szó, amit mutat, hogy az első évi 7 ezer forintos bérbevételből 6200 forintot be kell fizetni a főváros kasszájába a beruházás törlesztéseként, a megmaradó 800 forintból kell biztosítani az egész évi fenntartást (ebből 550 Ft a bérek).

1904.

JEGYZET.

A székesfőváros tulajdonát képező menházak építési költségei:

Alföldi-utczai menház, épült 1888	74431 frt	66 kr.
Szegényház-utczai menház, épült 1892	47455 „	51 „
Angyalföldi menház, épült 1894	95027 „	37 „
összesen	216914 frt	54 kr.

mely összegben egyleti hozzájárulásunk 7018 frt 04 krral bennfoglaltatik.

A székesfővárosi munkáslakházak hetedik évi kezelési számlája:

Bérjövedelem			19428 kor. — fill.
Kiadások *és pedig:*	vizdij	539.33	
	adó	2138.89	
	fizetések	1000.—	
	karbantartás	462.39	
	világitás	412.88	
	különfélék	105.06	4658 kor. 55 fill.
	marad tiszta jövedelem		14769 kor. 45 fill.

mely összegből 1272 korona a községi óvoda bérére esik és 13497 kor. 45 fillér a székesfőváros pénztárába beszolgáltatott.

A SZORGOS HÉTKÖZNAPOK, MAJD A LASSÚ HANYATLÁS ÉVEI

"Egyletünk életében semmi nevezetesebb új mozzanat nem merült fel, menhelyeink csendben, de állandóan tovább szolgálták fővárosunk legszegényebb rétegeinek ügyét.(...) Kiváló külföldi emberbarátok meglátogatván menhelyeinket, azokról legmelegebb elismeréssel nyilatkoztak."[26] A századforduló elkövetkező éveiben, a már húsz éve működő Menhely Egylet nem gyarapodik további intézményekkel, viszont szolidan és stabilan üzemelteti a Kén utcai munkáslakás telepet és - az egyedülálló hajléktalanok szolgálatában - négy meglévő menházát, közel ezer ággyal.
Időközben lazítanak az elhelyezésen, csökkentik az ágyszámot, növelik a kiszolgáló helyiségek és személyzet számát. **"Az ágyak számának apasztása és a levegőtér elrendelt szaporítása czéljából a hálóvendégek számát le kellett szállítanunk, minek következtében az intézet bevételei csökkentek."** Írják az 1907-es tífuszjárvány után, amikor is a közegészségügyi hatóságok megszigorított intézkedéseket hoztak. **"az idén felmerült kiadási többlet egy része ezután is állandóan fogja költségvetésünket terhelni, mert meggyőződésünk az, hogy a meglévő helyiségeinkben az ágyak számát szaporítani nem szabad, ellenben a tisztogató személyzetet szaporítani és a tisztogatásokat sűrűbben alkalmazni kénytelenek leszünk."**[27]
Stabil, hosszú évtizedekig ezen intézményekben dolgozó személyzet végzi a mindennapi megfeszített munkát, az egylet szervezetét fenntartó személyzet is állandónak tekinthető. Az alapítók, tisztségviselők közül fokozatosan elhalnak a „nagy alapítók", de változatlanul minden évben - ha nem is a kezdeti lendülettel - érkeznek az adományok, létesülnek az ágyalapítványok, megrendezik sajtó útján a gyűjtéseket, beszedik a díjakat, s megkapják a városi szubveciót. Ha egy-egy régi támogató, alapító meghal, hagyatékából mindig jut ennek az egyletnek is - több másik mellett, melyeknek esetleg szintén elindítói voltak e XIX. század végi budapesti polgárok[28].

Természetbeni adományok 1885-87-ben:
Neuschloss Ö. ..... két kocsi tűzifa
Leipziger V. ..... 5o mázsa kőszén
Gőzmalmok..... 11 zsák liszt
Ehrlich G. ..... 1oo db törülköző
Weiss M. ..... 4ooo adag levéskivonat
Wolfner Gy. ..5o db népkonyha-utalvány
(...)

1886-ban a Rottenbiller u-i menhelyre Pasteur-féle vízszűrőt szereznek be kedvezményes áron, a jobb ivóvíz érdekében, valamint az udvaron ideiglenes szint állítanak fel, hogy "a felvételükre várakozók eső és szél ellen megóvassanak."
1889-ben Baross Gábor miniszter engedélyt ad az Alföldi u-i menhely telefon-díjszabásának felére csökkentésére
1889-ben a fővárosi rendőrkapitány engedélyezi a költséges bejelentési eljárás egyszerűsítését, valamint megszünteti az alkalmatlan "éjjeli visitatiokat", egyben szükség esetén embert biztosit a rend fenntartásához
19oo-ban Szegeden hasonló egyletet hoznak létre, "útbaigazításért" a Menhely Egylet tanácsait kérik
1902-ben az Angyalföldi u-i melegedő szobát átengedik a szomszédos iskolának napközi otthon céljára
1905-től ingyen hálójegyet adnak a kerületi elöljáróságoknak (közjótékonysági egyesületeiknek) és a Szegényház u-i menhely egy hálótermét átengedik a II. ker. közjótékonysági egyesületnek női foglalkoztató céljából.

[26] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1899. évről.
[27] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1908. évről.
[28] A szervezet „életciklusainak" ökonómiájához hozzátartozik, ahogy az alapitók életükben folyamatosan támogatják az egyletet, majd haláluk után e támogatások helyére a hagyatékozott nagyobb összegek kamatai lépnek.

Közben azonban igencsak változnak az idők, a város kiépült, a gyorsan nőtt város társadalmában új és tömeges feszültségek támadnak, ezek a századelő gazdasági válsággal terhes éveiben részben a felszínre is törnek, megrettentve a polgárság többi tagját. Ezzel együtt változnak az ideológiák, eszmék, gondolatok is, s ezek egy részében - a lakásügy terén is - kevésbé fontos szerep jut a „társadalmi önsegélynek", előtérbe kerül a közhatalom piackorrekciós, aktív intervenciós szerepének a hangsúlyozása. (**"Általában feltűnő, hogy menhelyeink egyre kevésbbé szerepelnek azon humanitárius jóléti intézmények sorában, amelyeknek a divat forgandósága szerint adományokat juttatnak jótékony polgártársaink."[29])**

Jól tükrözik e változott gondolkodási, viszonyulási módot Ferenczi Imre 1906-ban papírra vetett sorai (ekkor ő a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara fogalmazója, néhány év múlva Bárczy István polgármester mellett tanácsnokként az új és sikeres fővárosi lakáspolitika megfogalmazója, annak aktív kialakítója): **"jóllehet, a fővárost a magánkezdeményezés teljes hiánya rég arra utalta volna, hogy maga bocsátkozzék a külföldi példák szerint minden rizikó nélküli nagyobbszerű kislakás-építkezésbe: összesen csak négy, egyenkint 24 lakást tartalmazó egyemeletes munkásházat épített (...)**

Ha valaki azt akarja tanulmányozni, milyennek *nem* szabad egy városi *minta*-munkástelepnek lennie, annak melegen ajánlható, hogy keresse fel a fővárosnak egyenesen az u.n. "bűzös gyárnegyed" közvetlen közelében épített munkásházait. A külsőleg nem éppen csín és czélszerűség nélkül épült pavillonszerű épületek belsejében itt-ott mintaszerű túlzsúfoltságot, példás piszkosságot fog találni. Az árnyékszékek száma és elmaradott szerkezete, a rongálmányok javításának elmulasztása hamar rá fogja vezetni a bajok okára is. A város már eleve kelletlenül építette és a legridegebb üzleti szempontból kezeli e telepet. Egyszerűen átadta a kezelését a fent nevezett magán-egyesületnek, amelytől megkívánja a 4-4,5 %-os hozadéknak évenkinti pontos beszolgáltatását, egyébként pedig nem törődik a létezésével. Az egyesület emberszerető tisztviselői a legjobb törekvésektől áthatva kezelik a telepet, de áldozatokat maguk nem hozhatnak. Egyébként pedig kezüket a város pénzügyi érdekei kötik. Így aztán a meglehetősen nagy telepet (96 lakás ellenőrzése, a bérek beszedése, a nagy folyósok, udvar, árnyékszékek tisztogatása stb.) egy tisztes asszony nagy ügybuzgalommal kezeli, akit a nagy és természetesen mégsem sikeres munka már aránylag fiatal korban valósággal megtört. Ez a felügyelő (a férje gyári munkás) máig sem tudott a várostól kétszobás lakást kapni, így tehát még a saját egyetlen szobáját sem tudja kellően tisztán tartani, mert a lakók a hetibér fizetése stb. alkalmával unos-untalan beszennyezik. Segéd-cselédjét pedig a város a szegény lakókkal fizetteti meg. Mindamellett boldogok a

Razziák más szemmel

"államrendőrségünk az év vége felé sokkal szigorúbban és sűrűbben végzett razziákat, mint más években. Székesfővárosunk közbiztonságának az érdekében végeztetnek az ily razziák s az ezekkel kapcsolatos eltolonczolások, s így - bár mindez bevételeink megcsappanásával is jár - megnyugvással kell fogadnunk e policziális tevékenységet, annál is inkább, mert hiszen a mi czéljaink egyike is a közbiztonságra veszedelmes szocziális jelenségek enyhítése. Csak az szorulna újabb megfontolásra, hogy csakugyan elkerülhetetlenül szükségesek-e a tömeges kiutasítások és eltolonczolások, amikor minden hajléktalan úgyis hajlékot talál menhelyeinkben, s így az éj folyamán a közbiztonságra nézve veszélytelenné van téve."[30]
báró csetei Herzog Péter és Vágó József

[29] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1910. évről.
[30] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1906. évről.

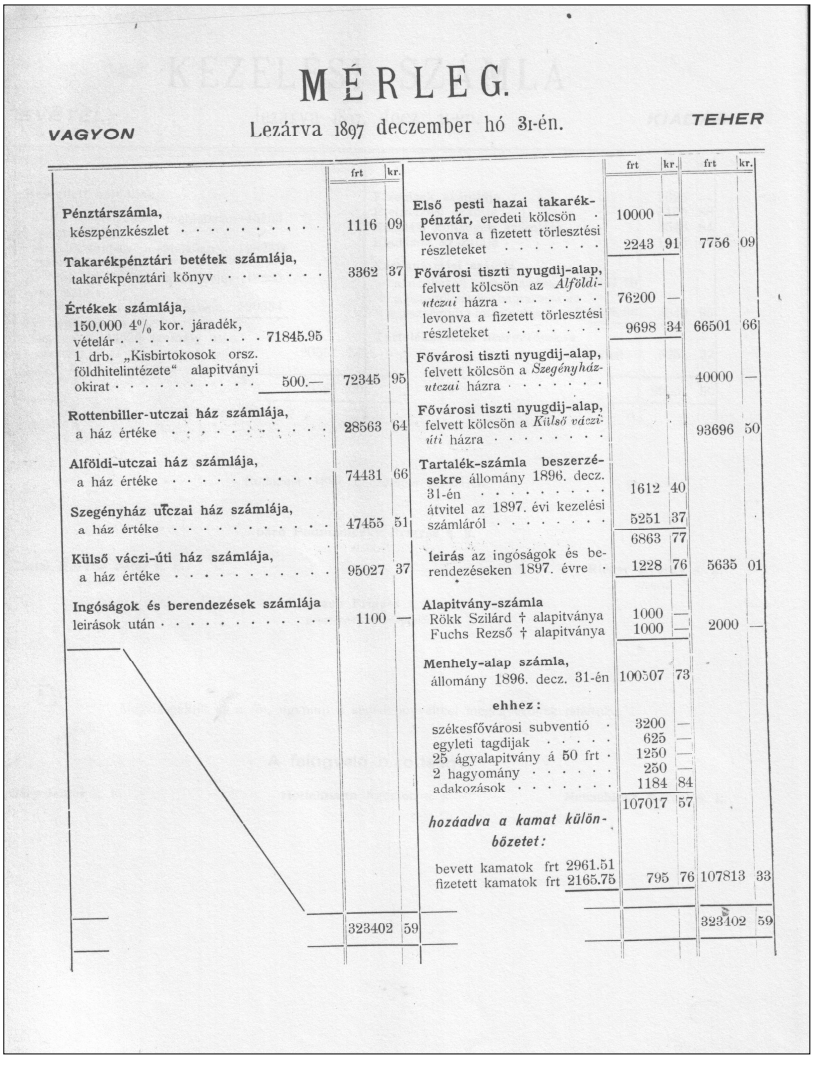
munkások, akik a viszonylag olcsó lakásokhoz jutnak és soha nem kell attól tartani, hogy egy megürült lakásra két-három jelentkező ne akadjon."[31]

E sorokat Ferenczi 1906-ban írja, s - mint említettük, aktív várospolitikai szereplőként - nyugodtan a nevéhez köthetjük a város első modern, immár „saját rezsimben" létrehozott és működtetett, jelentős hajléktalanellátó intézményét, az Aréna (ma Dózsa György) úton 1911-ben felépült Népszállót. Ez a több mint 400 hajlék nélküli ember befogadására alkalmas intézmény annak a Bárczy-programnak a keretében létesül, melynek során immár „saját kézbe veszi" a város a lakásügyi kérdések megoldását, maga épít, tart fenn kislakásokat, szükséglakásokat, létesítene több népszállót is (ha lenne rá pénze, és ha teljesülnének azok az előzetes kalkulációk, amelyek persze rendre nem teljesülnek.)[32]

A Menhely Egylet 1912. évről szóló igazgatósági számadása a legelső helyen foglalkozik azzal a problémával, melyet a fővárosi Népszálló megnyitása jelent az egylet számára (az új intézményt a Váci úti/Angyalföldi utcai menház szomszédságában fekvő telken építik fel, olyan, mint egy tengerjáró egy bárka mellett):
"Egyesületünk múlt évről szóló beszámolójában az a figyelemre méltó tény érdemel mindenekelőtt megemlítést, hogy menházaink legnagyobbikában, a 3o4 ágygyal felszerelt VI. kerületi Váczi-úti menhelyházban a látogatottság lényegesen megcsappant.(...) Ha ennek a sajátságos jelenségnek az okát kutatjuk, lehetetlen meg nem állapítanunk, hogy az valószínűleg a múlt év elején a menházunk szomszédságában megnyílt Népszálló és Népház nagyobb vonzóerejében található fel. Nincs okunk ezen fennakadni, vagy sajnálkozni: ellenkezőleg, csak örülhetünk, hogy a valamivel is jobb helyzetben lévő hajléktalanok számára a székesfővárosi haladott szociálpolitika a higiéne legmodernebb követelményeinek megfelelő intézményeket teremtett. Ezáltal a mi menházaink még közelebb hozattak valódi rendeltetésükhöz: a szegények közt is a legelhagyatottabbaknak menedékül szolgálni a kemény tél, a hajléktalanság viszontagságai, az elhagyatott éjszakák kísértései s a rendőrség kényszerű razziái ellen..."
Majd az éves jelentés összeállítói ezzel zárják beszámolójukat:
"Összes menházainkban a múlt év folyamán is állandó hatósági ellenőrzés folyt a kerületi közegészségügyi hatóságok részéről s megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy ez a felügyelet egyetlenegy alkalommal sem talált panaszra vagy beavatkozásra okot. Megemlítjük még azt is, hogy menházainkat tanulmányi célokból is több ízben látogatták meg tanférfiak, szociálpolitikai kutatók s hírlapírók, akik mindenkor elismeréssel adóznak működésünknek. Egyes emberbaráti látogatóink ugyan azzal a benyomással távoztak, hogy berendezéseink, különösen a modernebb higiéne szempontjából több tekintetben fejlesztést érdemelnének, de mi abban a tudatban várunk egyelőre még e reformokkal, hogy a tömeges hajléktalanság higienikus, de olcsó elszállásolásának problemáját a szaktudománynak még csak a jövőben kell megoldania."[33]
Miközben az egylet dolgozói, vezetői méltán büszkék a szakmai eredményekre, aközben nem lehet nem észrevennünk, hogy a kor elvárásaihoz képest is, és a fővárosi hajléktalan- és lakásügyi ellátásban betöltött szerepükben is „hátrébb sorolódtak", s ezzel párhuzamosan csak a nagyon odafigyelő gazdálkodás, üzemvitel tudja egyensúlyban tartani a bevételeket és kiadásokat is: **"az eredményt kizárólag annak a puritán , önzetlen és önfeláldozó takarékosságnak és gondosságnak köszönhetjük, amely (...)**

[31] **Ferenczi Imre**: A munkáslakás-kérdés. Különös tekintettel Budapestre, Budapest, 1906., Kilián Frigyes m.kir. Egyetemi Könyvkereskedő.
[32] Erről lásd részletesebben: **Győri Péter**: Olvasókönyv a szegényügy - hajléktalanügy - lakásügy fővárosi történetéről. Megjelenés alatt.
[33] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1912. évről.

tagtársaink évtizedes erénye. Tisztában vagyunk vele, hogy sem városi kezelésben, sem mások kezében a menházi üzem ilyen gazdaságos többé nem lehet..."[34]
A közhatalom felelősségének és aktív részvállalásának előtérbe kerülése - megítélésük szerint - a társadalom adakozó kedvét csökkenti, ezzel magát az egyletet is még inkább a közhatalmi segítségre utalja. **"És bár minden lehetőt elkövettünk, hogy a jószívű emberbarátok figyelmét intézményünkre irányítsuk, magunknak is be kell látnunk, hogy nagyobb eredményeket e téren alig remélhetünk, mert a közönség mai szociális felfogása a mienkhez hasonló intézmények támogatását már nem többé a társadalmi vagy magán-jótékonyság, hanem főleg a hatósági jellegű jótékonyság hatáskörébe utalja. Ez a körülmény aztán másfelől arra késztet, hogy erősen igénybe vett s a jövőben tán még erősebben igénybe veendő anyagi erőink pótlását, az ily ügyek iránt mindenkor kiváló érzéket tanúsított** *székesfővárosi hatóságtól* **igyekezzünk kieszközölni."**[35]

MÉRLEG.

Lezárva 1897 deczember hó 31-én.

VAGYON — TEHER

	frt	kr.		frt	kr.	frt	kr.
Pénztárszámla, készpénzkészlet	1116	09	**Első pesti hazai takarékpénztár,** eredeti kölcsön	10000	—		
			levonva a fizetett törlesztési részleteket	2243	91	7756	09
Takarékpénztári betétek számlája, takarékpénztári könyv	3362	37	**Fővárosi tiszti nyugdij-alap,** felvett kölcsön az *Alföldi-utczai* házra	76200	—		
Értékek számlája, 150.000 4% kor. járadék, vételár 71845.95			levonva a fizetett törlesztési részleteket	9698	34	66501	66
1 drb. „Kisbirtokosok orsz. földhitelintézete" alapitványi okirat 500.—	72345	95	**Fővárosi tiszti nyugdij-alap,** felvett kölcsön a *Szegényház-utczai* házra			40000	—
Rottenbiller-utczai ház számlája, a ház értéke	28563	64	**Fővárosi tiszti nyugdij-alap,** felvett kölcsön a *Külső váczi-úti* házra			93696	50
Alföldi-utczai ház számlája, a ház értéke	74431	66	**Tartalék-számla beszerzésekre** állomány 1896. decz. 31-én	1612	40		
Szegényház utczai ház számlája, a ház értéke	47455	51	átvitel az 1897. évi kezelési számláról	5251	37		
				6863	77		
Külső váczi-úti ház számlája, a ház értéke	95027	37	leirás az ingóságok és berendezéseken 1897. évre	1228	76	5635	01
Ingóságok és berendezések számlája leirások után	1100	—	**Alapitvány-számla** Rökk Szilárd † alapitványa	1000	—		
			Fuchs Rezső † alapitványa	1000	—	2000	—
			Menhely-alap számla, állomány 1896. decz. 31-én	100507	73		
			ehhez:				
			székesfővárosi subventió	3200	—		
			egyleti tagdijak	625	—		
			25 ágyalapitvány á 50 frt	1250	—		
			2 hagyomány	250	—		
			adakozások	1184	84		
				107017	57		
			hozáadva a kamat különbözet:				
			bevett kamatok frt 2961.51 fizetett kamatok frt 2165.75	795	76	107813	33
	323402	59				323402	59

Az államosodás mellett az igazi „kihívást" azonban az I. világháború kitörése jelenti. Rögtön a háború kezdetekor, 1914. nyarán hadikórház céljára (a Szent János kórház részeként) átadják a kormánynak a budai, Szegényház (ekkor Menház) utcai szállást, melyet így gyakorlatilag a Vöröskereszt Egylet vesz kezelésbe (ennek II. kerületi vezetője a Menhely Egyletnek is igazgatósági tagja, ugyanő viszi tovább az egység irányítását). A szokásos gyűjtési akciókat sem hirdetik meg, hiszen tele van a város és az ország hadicélú gyűjtésekkel. Azonban **"az adományok lényeges csökkenése, súlyosítva az élelmiszerek és anyagok roppant drágaságával, már most előre vetíti árnyékát az 1915. évi kezelés, a jelenlegit jóval felülmúló deficitjének."**[36] (Még a háborús infláció kitörését megelőzően, 1913/14-ben sikerül jelentősen korszerűsíteni az Alföldi utcai menházat, bevezetik a központi fűtést, a melegvizet, zuhanyozó, fürdő helyiségeket építenek, csempéznek, felújítják az egész vezetékrendszert, de a villanyvilágítás bevezetésére a drágaság miatt már nem tudnak sort keríteni stb.)
A háború második évében jelentősen visszaesik a menházak igénybe vétele, a férfiakat elvitték katonának, az itthon maradottak pedig munkához jutottak, nem szorulnak

[34] U.ott.
[35] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1913. évről.
[36] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1914. évről.

erre a lakhatási megoldásra. A keletkezett jelentős deficitet már nem lehet a gondos gazdálkodással áthidalni, a működési bevételekből fedezni (a hálódjak emelése továbbcsökkentené a forgalmat). Kénytelenek egyre inkább a félretett vagyonhoz nyúlni, azt felélni, 1915. végén már kenyeret, levest sem tudnak osztani.
A háború során a Rottenbiller utcai menházat is átengedik hadicélokra, erdélyi menekültek szállása, majd a Vöröskereszt által működtetett „lábadozó otthon" lesz belőle. A háború második felében - minden korlátozó szabályozás ellenére - **"a lakáshiány mind több olyan embert kényszerit arra, hogy egyéb hajlék hijján, menhelyünket vegye igénybe, akinek kereseti viszonyai lehetővé tennék, hogy magának szobát, vagy állandó ágyat béreljen. A háború végével, katonáink, külföldön sínylődő hadifoglyaink hazatértével, a helyzet bizonyára még csak rosszabbodni fog."**[37] Ugyan megint nőnek az igények e hajléktalan szállók iránt, de az egylet ágyainak fele más célokra van lekötve.
A Szegényház (Menház) utcai intézmény 1918-ban hadikórházból hajléktalan családok szükséglakásaivá alakul át, így kapja vissza az egylet 1919. novemberében. A Külső Váci úti (Angyalföld utcai) egység 1916/17-ben menekültek szállásaként szolgál. A Rottenbiller utcai épület a háború négy éve alatt lábadozó, kisegítő kórház, majd 1918. októberétől katonai szállás.

Utcai melegedő rostélyok
Fénykép. Vasárnapi Újság, 1906

A háború után a tönkrement felszerelések, épületek helyrehozásához nagyon sok pénz és energia kellene. A közadakozás megcsappan, a világot más dolgok érdeklik ezekben az években, az elszabadult infláció végleg térdre kényszeríti a megmaradt lelkes menhely-fenntartókat. A menhelyek **"a háború és az azt követő egy év alatt úgy lerongyolódtak, hogy az egyesület nem tudta őket újra üzembe állítani és már bezárásuk gondolatával foglalkozott, amidőn a főváros azokat 1919. október 15-én saját kezelésébe átvette."**[38] Rövid idő múlva - 1921. végén - az egylet is kimondja önmaga feloszlatását.

Gondosan kezelt vagyonát teljesen elvitte a háború és az infláció, az 1917. évi 240 ezer koronából 1921-re 230 pengő marad. Az egylet megszűnését kimondó közgyűlésen megalapítják a Hajléktalanok Menhelye Egylet Alapítványát, annak érdekében,

[37] A „Hajléktalanok Menhelye Egylet" igazgatóságának számadó jelentései a közgyűléshez. Az 1917. évről.
[38] **Schuler** i.m.

hogy ez a csekélyke összeg, **„az egylet vagyona alapítványként tovább is hajléktalanok elhelyezését szolgálja”**[39]**.** A közel fél évszázada összegyűlt asztaltársaságból, az alapító polgárok közül ekkor már nem él senki.

*

Megmaradtak azonban az intézmények, s maradt az ellátandó feladat is. A háborút követő évek, évtizedek hajléktalanügyi fejleményei már egy másik történet részei. Ezen belül, egyik elemként ott találjuk a főváros által fenntartott éjjeli menedékhelyeket, mintegy 800 férőhellyel. Ezek nem mások, mint a Hajléktalanok Menhelye Egylettől átvett intézmények (Menház u.: 150 ágy, Rottenbiller u.: 100 ágy, Alföldi u.: 200 ágy, Angyalföldi u. 325 ágy). A főváros ezeken kívül számos egyéb hajléktalanellátó intézményt (téli ideiglenes nagy szállásokat, népkonyhákat, melegedőket, szükséglakás-telepeket stb.) működtet, vagy finanszíroz ezekben az évtizedekben.
A Kén utcai minta-munkáslakóházak pedig az első világháború utáni fővárosi kislakásépítés megindulásának helyszínévé válnak: 1925-ben, a háború után először itt épülnek fővárosi kislakások, oly módon, hogy a négy egyemeletes épületre két-két újabb emeletet húznak fel, ahol összesen 96 db szoba-konyhás lakást alakítanak ki. Egy évtizedre rá emellett a telep mellett épül fel az Illatos úti szükséglakás-telep, a Dzsumbuj.
1935/36-ban átszervezik a fővárosi pénzbeli, természetbeni és intézményi szociális ellátás egész rendszerét, ezen belül átszervezik az addigi menhelyeket is. Az Angyalföldi utcai intézményben rendezik be a Hajléktalanok Központi Irodáját, ahonnan a hajléktalanok egész városra kiterjedő beutalását és közmunka-szolgálatát szervezik. A „kis menhelyeket” megszüntetik és a Kerepesi út 23/a. alatt létrehoznak egy 870 fős (!) férfi, a Pillangó utca 13/a. alatt egy 570 fős férfi-női hajléktalanszállást, majd 1941-ben a Kerepesi út 29/a. alatt egy újabb 600 fős hajléktalanszállást.[40] A Hajléktalanok Menhelye Egylet menházai az Erzsébet Szeretetotthon (VII. Alsó Erdősor) és a Dunajobbparti Szetetotthon (II. Széna tér) kezelésébe kerülnek. (Lényegében továbbra is idős, beteg hajléktalanok ellátását végzik.)

*

Az 1883-ban épített ***VII. Rottenbiller utca 16/18.*** sz. alatti menhely épületében ma a Rajkó Zenekar Kollégiuma található, miután a többi menhellyel együtt szeretetotthonként, kisegítő kórházként átvészelte a II. világháborút, majd ipari tanuló kollégiumnak használták. A volt menhelyet időközben egy közfaláttöréssel

[39] 12 év múlva az alapitványt kezelő főváros ezt egyesiti egy, az Erzsébet Szeretetházat segitő magán alapitvánnyal.
[40] Ekkor a beszámolók már régen nem „vendégeink”-ről szólnak, hanem arról, hogy „ennek az emberanyagnak teljes ellátást kell biztositani.” (Melyből egyébként - elvileg - ki vannak zárva a munkaképes, „önhibás” rászorulók. Lásd: A székesfőváros társadalompoltikai ügyosztályának 1940. évi jelentése, Budapest, 1941.

összekötötték a szomszédos épülettel, ahol a volt Katolikus Legényegylet Tanoncinternátusának telkén, a későbbi Kisz Központi Művészegyüttese modern épületében ma többek között a Nemzeti Gyermek-, és Ifjúsági Közalapítvány és a Rajkó Zenekar működik. A telek másik felén ma a Fővárosi Önkormányzat Szerb Általános Iskoláját találjuk a Brunszvik Teréz által alapított Országos Kisdedóvó Képezde felújított épületében.

Az 1888-ban épített ***VIII. Alföldi utca 6-8.*** sz. alatti menhely épületében ma a Fővárosi Önkormányzat hajléktalan szállója működik. Eredeti állapotához képest az épület időközben egy emelet ráépítésével bővült. Az épülettel szinte átellenben, az Alföldi u. 9/13. sz. alatt találjuk a Fővárosi Önkormányzat Gyermek- és Ifjúságvédelmi Intézetét, az 1893-ban létesült „Menhely a Szenvedő Emberiségnek" alapítvány menhelyének épületében[41].

A kettő közötti utcában, a Kun utca/Dologház utca sarkán áll az 1874-ben elkészült Dologház épülete, melyben (mivel öt évvel később törvénnyel megszüntették a dologház intézményét), 1881. óta különböző kórházak fiókintézménye működött, s melynek elfekvő részlegeként használták 1996-ig az Alföldi utcai menhely épületét.

Az 1892-ben épült ***II. Szegényház utca*** (Menház u., illetve a háború óta Ipari tanuló u.) 3. sz. alatt a Fővárosi Önkormányzat Káldor Miklós Kollégiuma működik az eredeti épületben. Előtte a Szent János kórház, majd Dunajobbparti Szeretetotthon épületének helyén ma a Széna téri Volán pályaudvart találjuk, az egykori budai alsó városfal maradványaival és a volt Budai Lövölde megmaradt épületével.

[41] Ez a másik korai kezdeményezés inkább a kórház és menhely határán mozgott, lényegében lábadozó volt. A kezdeményezés jellege is egészen más tipusú: a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egylet még 1891-ben egy igen jelentős összegű, 250.000 forintos alapitványt tett, ennek kezelését teljes egészében a városra bizta, azzal, hogy hozza létre belőle az intézményt és a kamatokból működtesse.

Az 1894-ben felépített ***VI. (ma XIII.) Angyalföldi utca 2.*** sz. alatti menhely épületében ma a Fővárosi Önkormányzat Hevesi Gyula Fiúkollégiuma működik, a vele egy telken lévő, Váci úti Bólyai János Elektrotechnikai Szakközépiskolával közös üzemelésben. A hálótermek egy részét szakközépiskolai műhelyekké alakították, a volt népkonyhát ma a Junior Vendéglátóipar Vállalat bérli. Az épület egy részében az utóbbi időkig egy Bőr- és Nemibeteg Gondozó („Egészségvédő Intézet" néven) is működött. Az épülettel szemben találjuk a XIII. ker. Napközi Otthonos óvodáját, egykori Községi Óvodát, a századfordulón épült Leányárvaház, majd Községi Elemi Iskola épületében. A sarkon átellenben magasodik a Népszálló, ma Fővárosi Önkormányzat hajléktalanszálló épülettömbje.

Az 1897-ben megépített ***IX. Kén utca 3.*** sz. alatti minta munkásházak, mint említettük, szintén egy emelettel bővültek (1925-ben), a négy épületből három ma is áll, egyet a II. világháború alatt lebombáztak. Az épületcsoport ma is ugyanúgy körbe van kerítve, eddig túlélte a környéken hajdanán több ezerre duzzadt illegális bódélakások létrejöttének, majd felszámolásának hullámait, a szomszédságában felépített több száz lakásos szükséglakótelepek létesítését, majd egy részük megszűnését, úgy-ahogy még a tanácsi, majd önkormányzati lakásgazdálkodás áldásos hatásait is. Talán társasház lesz, talán felújítják egyszer azokat a minta-munkásházakat, melyeket a Hajléktalanok Menhelye Egylet szervezésében építettek a XIX. század végi polgárok alacsony keresetű társaiknak.